

УДК :37.00.422.(675.2)(04).
DOI 10.58649/1694-8033-2023-2(114)-239-245

ЖАКЕЕВА Р. Ж., ӨМҮРОВА А. А.
К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университети
Ж. Баласагын атындагы КУУ
ЖАКЕЕВА Р. Ж., ӨМҮРОВА А. А.
Бишкекский государственный университет имени К. Карасаева
КНУ им. Ж. Баласагына
ZHAKEEVA R. ZH., OMUROVA A.A.
Bishkek State University named after K. Karasaev
KNU J. Balasagyn

ORCID: 0009-0003-7860-1367 ²

ПЕДАГОГИКАЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНДАГЫ МУГАЛИМДИН КЕСИПТИК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮ

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В СИСТЕМЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

TEACHER IN THE SYSTEM OF PEDAGOGICAL EDUCATION PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE PRIMARY SCHOOL

Аннотация: Бул макалада билим, билгичтик жана көндүмдөрдүн тутумун өздөштүрүү аркылуу калыптанган жана өнүгүп келе жаткан болочок башталгыч класс мугалиминин башкаруучулук ишмердүүлүгүнүн көйгөйлөрүн талкууланат, ошондой эле алардын ортосундагы генетикалык байланыштар аткарылган иш-аракеттерде, б.а. процесс. Илимий-педагогикалык адабияттарда кездешүүчү «компетенттүүлүк» жана «компетенттүүлүк» түшүнүктөрүнүн маңызы, өзгөчө билим берүү мекемелеринин ишмердүүлүгүн башкаруунун мүнөздөмөсүндө жана педагогикалык кадрларды аттестациялоодо талданат. Мугалимдин башкаруучулук компетенттүүлүгүнүн аныктамасы берилген, ал мугалимдин ишмердүүлүгүнүн бардык компоненттерине ылайык студенттерди эффективдүү башкарууну уюштуруу үчүн зарыл болгон ички ресурстардын системасы болуп саналат. Башкаруучулук компетенттүүлүктүн оперативдүү жана технологиялык мүнөздөмөсү сунушталат, ал окуу максаттарына жетүү үчүн конкреттүү милдеттерди коюуну, бул милдеттердин артыкчылыктүүлугун жана баш ийнисин аныктоону камтыйт.

Аннотация: В данной статье рассматриваются проблемы управленческой деятельности будущего учителя начальных классов, который формируется и развивается через овладение системой знаний, умений и навыков, а также прослеживается генетическая связь между ними в выполняемой деятельности т. е. педагогическом процессе. Анализируется сущность понятий «компетентность» и «компетенция» который встречается в научно-педагогической литературе, особенно в характеристике управления деятельностью образовательных учреждений и при аттестации педагогических кадров. Дано определение управленческой компетентности педагога, который представляет собой систему внутренних ресурсов, необходимых для организации эффективного руководства обучаемыми в соответствии со всеми составляющими деятельности педагога.

Предлагается операционно-технологическая характеристика управленческой компетентности предполагающий постановку конкретных задач для достижения целей обучения, определение приоритетности и соподчиненности этих задач.

Abstract: This article discusses the problems of managerial activity of a future primary school teacher who is formed and develops through the mastery of a system of knowledge, skills and abilities, and also traces the genetic relationship between them in performed i. e., pedagogical process. The essence of «competence» and «competence» is analyzed, which is found the scientific and pedagogical literature, especially in the characterization of the management of the activities of educational institutions and in the teaching staff. The definition of managerial competence of a teacher is given, which is a system of internal resources necessary for organizing effective leadership of students in accordance with all components of the teacher's activity.

Негизги сөздөр: компетенттілік, кесиптік педагогика, «билим» —билермандык, «билгичтик», «көндүмдүк», технологиялык ыкма,

Ключевые слова: компетентность, профессиональная педагогика, «знания», «умения», «навыки», технологический метод,

Keywords: competence, professional pedagogy, "knowledge", "skills", ability, effective,

Кыскача мазмуну. Бул макалада болочок башталгыч класстын мугалиминин башкаруучулук ишмердүүлүгүнүн көйгөйлөрүн талкууланат. Ошондой эле калыптанган жана өнүгүп келе жаткан мугалимдин билимдердин, билгичтиктин жана көндүмдөрдүн системасын өздөштүрүүсүн талданат. Ошондой эле аткарылган иш- аракетте алардын ортосундагы генетикалык байланыш педагогикалык процессти уюштуруудагы негизги звено катары каралат.

Ошону менен катар педагогикалык билим берүү системасындагы «компетенция» жана «компетенттілік» түшүнүктөрүнүн маңызы талдоого алынып, илимий-педагогикалык адабияттарда, айрыкча окуу-тарбиялоо процессин уюштуруу жана ага жетекчилик кылуу маселеринин өзгөчөлүктөрүн жана аталган процессдеги жетекчилик кылуунун чеберчилиги

системалаштырылат. Сунушталган макалада мугалимдин башкаруучулук компетенттілігін аныктамасы берилген. Бул жагдайда зарыл болгон илимий педагогикалык ресурстар системасы мугалимдин ишмердүүлүгүнүн компоненттерине ылайык педагогикалык процессте окуучуларга натыйжалуу жетекчилик кылуунун принциптери каралган. Педагогикалык процессдеги технологиялык башкаруучулук ыкмалардын мүнөздөмөлөрүн аныкталып, окутуу жана тарбиялоонун максаттарын, милдеттерин ишке ашырууда колдонуунун системасы сунушталат.

Социалдык-экономикалык системаны реформалоо, рыноктук мамилелерге өтүүн билим берүүнүн маселесин өнүктүрүүн стратегияларында кеңири чагылдырылган. Мындай шартта билим берүүнүн максаттары түп тамырынан бери өзгөрөт. Маңызы боюнча теориялык, кенендиги боюнча энциклопедиялык билимдин көп жылдар бою билим берүүнүн башкы максаты болуп келген жана учурда окуучулардын жеке потенциалын ишке ашыруунун каражатына айланууда. Кыргызстанда «менеджмент» түшүнүгүн көптөн бери көрсөтмөлөр, директивалар, буйруктар менен чектелген административдик иш катары түшүндүрүлүп келген. Билим берүүнүн башкаруу тармагында да ушундай мамиле болгон. Билим берүү мекемелеринин жетекчи кызматкерлери мугалимдерди башкаруу чечимдеринин аткаруучулары катары гана эсептешкен. Заманбап мугалим билим берүү процессинин

башкаруучусу. Ал ар дайым контролдун субъектиси же объекти катары иш алып барат. Жалпы билим бернн системасындагы башкаруу маселелери илимий-педагогикалык адабияттарда кеңири чагылдырылган (Т.Г.Бадешко, К.Я.Вазина, Ю.В.Васильев, В.И. Кочетков, В.С.Лазарев, Т.Ф.Лошакова, М.М.Поташник, В.П.Симонов, Т.И. Шамова, Е.А.Ямбург ж.б.), бирок, башкаруу маселелери карала турганын белгилей кетнн керек. Окутуу жана билим көнднмдөрднн системасын өздөштнрнн аркылуу өннгөт. Биз билимди ээрчип, көнднмдөрднн адамдын менчиги, анын мурда алган билимдеринин негизинде жаңы шарттарда белгилнн бир аракеттерди жасоо жөндөмн катары карайбыз. Бул билимдин, көнднмдөрднн жана иш-аракеттердин ортосундагы генетикалык байланышты карайт. Бирок акыркы мезгилде адистин квалификациясынын жана профессионалдуулугунун деңгээлини туюнтмасы катары —компетенттннлнк, —компетенция деген тншннктөр колдонулууда. Орус педагогикалык илиминде жана практикасында "компетенттннлнк" жана "компетенция" тншннктөрн 90-жылдардын аягында гана иштей баштаган. Илимий-педагогикалык адабияттарда, өзгөчө окуу жайлардын ишмердннлнктн башкарууну баяндоодо жана педагогикалык кадрларды аттестациялоодо кездешет»

Ошол эле учурда мугалимдин башкаруучулук ишинин теориялык негиздери толук иштелип чыга элек, башталгыч билим бернндө келечектеги мугалимдерди башкаруучулук ишмердннлнккө даярдоо проблемасы боюнча изилдөөлөр жетишсиз, башкаруучулук компетенциянын мазмуну ачыла элек.

Кесиптик компетенциялар профессионалдык ишмердннлнктн практикада жнргнзнн процессинде өннгөт. Бирок, кеңири мааниде компетенттннлнккө баа бернн кыйын.

«Башкаруу циклинин алкагында төмөнкндөй толуктоолор пайда болот: салттуу пландаштырууну өннктнрннчн болжолдоочу жана моделдөөчн иш-чаралар; билим бернн мониторингинин алкагында диагностиканын негизинде башкаруучулук чечимдерди кабыл алууга байланышкан жол- жоболор; угуучулардын окуу ишмердннлнктн жана рефлексивднн процесстерди жөнгө салуу».

Мугалимдин башкаруучулук компетенттннлнктн – бул мугалимдин ишинин бардык компоненттерине (максаттарына, принциптерине, мазмунуна, технологияларына ж.б.) ылайык окуучуларды эффективднн башкарууну уюштуруу нчнн зарыл болгон ички ресурстар системасы. Аны башкаруучулук компетенттннлнктнн илимий-теориялык, операциялык- технологиялык жана социалдык-психологиялык мннөздөмөлөрнн камтыган татаал система катары кароо керек.

Билим компоненттеринин чоң көлөмннө багытталган студенттерди педагогикалык даярдоонун колдонуудагы системасы менен адистин кесиптик жана инсандык өннгннсннө багытталган компетенттннлнккө негизделген мамилеге тнп-тамырынан бери өтннннн жана кесиптик жана технологиялык билимдин оперативднн-технологиялык компонентинин ортосунда педагогикалык чеберчилик.

—Компетенттннлнк тншннктн кесиптик педагогиканын концептуалдык аппаратында өзгөчө мааниге ээ. Белгилей кетсек ата мекендик профессионалдык педагогикада жана көпчнлнк учурларда адистин квалификациясынын жана кесипкөйлнктнннн жетиштнн деңгээлин билдирнн нчнн интуитивдик тнрдө колдонулат.

Э.Ф. Зеер белгилегендей, —компетенттннлнк тншннктн —билим, —билгичтик, —көнднм тншннктнн караганда кененирээк, карайт. Бул ал өз ичине когнитивдик жана операциялык- технологиялык компоненттерди гана эмес, мотивациялык, этикалык,

социалдык жана жнрнм-турумдук, ошондой эле окутуунун натыйжалары (билим, көндүмдөр), баалуулук багыттары системасы, катары карайт. [8, б. 34].

"Компетенттннлнк" термини бир катар олуттуу артыкчылыктарга ээ.

Биринчиден, бул тншннлнк салттуу нчилтиктин байланыштыруучу звеносунун маанисин туюндурат.

Берилген аныктама боюнча В.Ландшер: «Кеңири мааниде компетенттннлнк предметти терең билнн же өздөштнрнлгөн көндүм катары аныкталышы мнмкнн»[18, б. 32].

Компетенттннлнк – бул адистин ишке даярдыгы, коюлган ишке адекваттуу абалы. Демек, адам же компетенттнн же талап кылынган аткаруу деңгээлине карата эмес.

Компетенттнн адис көптөгөн чечимдердин ичинен эң оптималдуусун тандап алат, жалган чечимдерди негизднн тнрдө жокко чыгарат. [7]. Компетенттннлнк билимди такай жаңыртып туруу, белгилнн бир убакта жана шартта кесиптик маселелерди ийгиликтнн чечнн нчнн жаңы маалыматтарга ээ болуу.

В.П. Симонов мугалимдин компетенттннлнлгнн «профессионалдык функцияларды аткарууга даярдыгы, коомдук мамилелердин гармониялуу биримдиги жана психологиялык-педагогикалык билими менен мннөздөйт. даярдоо.

Кесиптик ишмердннлнлктнн дагы бир өзгөчөлнлгн - адистин компетенттннлнлгн. «Компетенциялар – бул адам ээ болгон социалдык функциялардын жыйындысы катары тншннлнлөт коомдун мнчөснннн, социалдык топтун, коллективдин социалдык маанилнн укуктарын жана милдеттерин ишке ашыруу.

В.Н. Введенский компетенттннлнк жөннндө айтып жатат«жеке мннөздөмөннн бир тнрн катары, ал эми компетенттннлнк, анын ою боюнча, спецификалык кесиптик же функционалдык мннөздөмөлөрднн жыйындысы»[6, б. 51].

А.Н. Новиков мындай деп белгилейт: «Алар кесипкөйлнлк жөннндө сөз кылганда, бул биринчи кезекте тигил же бул адамдын техникага ээ болушун билдирет...»

Мугалимдердин алдыга коюлган максаттардын чегинде аракеттеннн жана жаңы максаттарды коюу жөндөмдннлнлгн алардын кесиптик өннлгнлсннн жогорку деңгээлин, практикалык даярдыгын билдирет. талап кылынган деңгээлде калыптанган башкаруучулук иш-аракеттин профессионалдык көндүмдөрнннн жана жөндөмдөрнннн болушу. Башкаруучу компетенттннлнк биринчи кезекте башкаруучулук иш- аракеттерди ишке ашыруунун негизи болуп санала тургандыгын да белгилей кетнн керек. Бирок, ошол эле учурда, башкаруучулук компетенттннлнк окутуу процессинде адистер тарабынан өздөштнрнлгөн башкаруучулук иш-аракеттин элементтерин да камтышы керек экендигин эске алуу керек. Башталгыч класстын мугалиминин башкаруучулук компетенттннлнлгнннн илимий-теориялык мннөздөмөсн психологиялык-педагогикалык жана атайын билимдердин зарыл көлөмнн, өзнннн билимин жана акыл-эс жөндөмнн уюштурууну камтыган башкаруучулук ишмердннлнлккө илимий-теориялык жактан даярдыгын билдирет. [7].

Башкаруучулук компетенттннлнлктнн оперативднн жана технологиялык мннөздөмөлөргн окуу процессинин максаттарын коюуда, окуу максаттарына жетнн нчнн конкреттнн милдеттерди коюуда, бул милдеттердин артыкчылыктуулугун жана баш ийнлснн аныктоодо адекваттуу багытты болжолдойт. Башкаруу функциялары системалуу тнрдө белгилнн эрежелер боюнча жана белгилнн бир процедуралардын негизинде жнзөгө ашырылат. Окуучулар тобунун ишинин максаттарын мугалим тарабынан өз алдынча коюу, аларды конкреттештирнн, алардын жетишнлснн көзөмөлдөө,

максаттарды өз мүмкүнчүлүктөрүн менен байланыштыруу ал эми окуучулардын мүмкүнчүлүктөрүн менен «профессионалдык жана технологиялык компетенттүүлүк» түшүнүгүнө кирет, бул «кесипкөйлүк даражасын мүнөздөгөн интегралдык жөндөм»[20, 6.11].

Бул изилдөөнүн актуалдуулугу педагогикалык адистиктердин студенттерин даярдоо процессинде пайда болгон карама-каршылыктарды чечингө болгон мамилени илимий жактан негиздөө зарылчылыгы менен шартталган. алардын эң негизгилери төмөнкүлөр:

М.И. Марин белгилегендей, «билимди уюштуруу деп иштин талаптарына ылайык ишке ашырууга мүмкүн болгон билимдердин массивдерин калыптандыруу боюнча туруктуу иш-аракет түшүнүлөт.

Натыйжалуу башкаруучулук ишмердүүлүк интеллекттин калыптанган рефлексивдүү деңгээлинин болушу жана анын бардык ой калыптанган башкаруусу керек. Илимий-

теориялык компонент башкаруу ишинин функцияларын ишке ашыруу үчүн зарыл болгон билимдердин ишинин аспектерин мүнөздөйт.

Мугалимдин башкаруучулук компетенттүүлүгүнүн социалдык- психологиялык аспектери «инсандар аралык кабыл алуу жана өз ара аракеттенүүнүн чөйрөсүндөгү адекваттуулукту, чыр-чатактарды болтурбоо жөндөмүн камсыз кылат. Педагогикалык жагдайлар, лидерлик стилинин ийкемдүүлүгүн, ошондой эле коммуникативдүүлүк – башка адамдар менен зарыл болгон социалдык-психологиялык билимдер негизинен лидерлик статусун камсыздайт. Мугалимдин социалдык-психологиялык компетенттүүлүгүн анын кесиптик маанилүү сапаттары топтолгон мүнөздөмө болуп саналат. Компетенттүүлүк методологиясын эске алсак башкаруучулук компетенцияны талдоо үчүн функционалдык-аналитикалык ыкманы колдонуу максатка ылайык. Бул ыкманы колдонуу кесиптик жана атайын дисциплиналарды изилдөөдө колдонулат, анткени кесиптик билим берүү адамды кесиптик ишке даярдоого функционалдык багыт берүү болуп саналат.

Бул билим, билгичтик, көндүмдөр башталгыч класстын мугалиминин башкаруу компетенциясында камтылууга тийиш. Бул жагдайда функционалдык-аналитикалык мамиленин негизинде аныкталган башкаруу жөндөмдөрдүнүктөрүн аныктайбыз:

Башкаруу ишинин маалыматтык-аналитикалык функциясын компетенттүү аткаруу үчүн төмөнкү көндүмдөрдү ишке ашыруу зарыл.

тиешелүү маалыматты тандоо жана тандоо;

маалыматты талдоо;

билим берүү жана программалык документтерди талдоо;

окутуу технологияларын талдоо;

угуучулардын билимин жана көндүмдөрүн диагностикалоо жана өлчөө каражаттарын талдоо.

Маалыматтардын теориялык жана практикалык маанисин эске алуу менен карама каршылыктарды жана аларды чечүүнүн эффективдүү жолдорун табуу зарылдыгын

эске алуу менен, башкаруучулук компетенттүүлүк феноменин теориялык жана методологиялык жактан негиздөөдөн жана келечектеги башталгыч класстын мугалиминде аны педагогикалык институтта окутуу учурунда калыптандыруунун жолдорун камтыган изилдөө проблемасы түзүлдү.

Башталгыч класстын мугалиминин спецификалык чеберчилигинин бири – бул ар тнрднн дисциплиналар боюнча окутуу программаларынын өз ара аракеттеннгнснн талдо Менеджменттин мотивациялык-максаттуу функциясын ишке ашыруу нчнн мугалим төмөнкнлөрдн билиши керек:

угуучуларга диагностикалык максаттарды коюу жана калыптандыруу башкаруу ишинин пландоо-прогноздук функциясын ишке ашыруумугалимден төмөнкндөй көнднмдөрдн талап кылат:

педагогикалык ишмердннлнктнн өннтгншнн болжолдоо;

билим бернн мекемесинин өннтгнн стратегиясына ылайык өз ишинин максаттарын жана окуучулардын ишмердннлнктнн пландаштыруу;

кесиптик ишмердннлнкт нчнн мннөзднн документтерди иштеп чыгуу, аны колдонуу

техникалык окуу куралдарын (айрыкча ПК) колдонуу.

Жыйыктыктап айтканда башталгыч класстын мугалими нчнн белгилнн бир чеберчилик, окуу процессин нзгнлтннккө учуратпастан дифференцияланган коррекция болушу максатка ылайык. Ошону менен бирге педагогикалык процес компетенттннлнктнн структурасын эске алуу менен башкаруучулук функцияны ишке ашыруу зарыл.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

Ландшеер В. Концепция «минимальной компетентности» // Перспективы: вопросы образования. — 1998. — № 1. — С. 31–34.

Лошакова Т.Ф. Педагогическое управление школой как вид управленческой деятельности / Т.Ф. Лошакова. — М.: Изд-во исслед. центра управления качеством подготовки специалистов, 1995. — 42 с.

Нестеров В.В., Белкин А.С. Педагогическая компетентность: Учеб.пособие. — Екатеринбург: Центр «Учебная книга», 2003. — 188 с..

Руденский Е.В., Панина Т.С. Введение в теорию и практику психологических технологий общения учителя как менеджера. — Кемерово: Изд-во ОбЛИУУ, 1995. — 109 с.

Сенновский И.Б. Управленческая деятельность учителя // Педагогика. — 2004. — № 2. — С. 48–52.

Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. — 2003. — № 2. — С. 58–64.